

TRISTAN GOOLEY

De outdoorgids voor wandelaars

*Herken signalen en sporen
in de natuur en verrijk
je buitenavontuur*

Met illustraties
van Neil Gower

KNNV Uitgeverij

Inhoud

Inleiding	9
Het begin	13
Grond	17
Bomen	50
Planten	81
Mossen, algen, schimmels en korstmossen	106
Een wandeling tussen rotsen en wilde bloemen	115
Lucht en weer	120
Sterren	154
Zon	181
Maan	191
Een nachtelijke wandeling	202
Dieren	209
Een wandeling met de Dajaks – deel I	236
Stad en dorp	252
Een stadswandeling met onzichtbare slangen	271
Kusten, rivieren en meren	277
Sneeuw en zand	291
Een wandeling met de Dajaks – deel II	297
Zeldzaam en bijzonder	317
De doorbraak	329
Je onzichtbare gereedschapskist	332
Appendix I	339
Appendices II-IV	351
Bronnen, noten en aanbevolen literatuur	357
Bibliografie	367
Woord van dank	373
Register	375

Inleiding

Dit boek bevat honderden aanwijzingen, tekens en technieken. Ook worden er planten en dieren genoemd die de lezer misschien niet kent. Voor wie hulp nodig heeft bij de identificatie hiervan, kan ik de 'Collins Complete'-reeks aanbevelen. Deze fantastische boekenreeks behandelt alle aspecten van de natuurlijke historie waar je mogelijk hulp bij nodig hebt, met door deskundigen geschreven delen over bomen, wilde bloemen, vogels, insecten en schimmels. Op mijn wandelingen heb ik meestal wel een of meer van deze boeken op zak.

Daarnaast is het internet een uitstekende bron van informatie voor de identificatie van planten en dieren. Tal van specialistische websites kunnen je helpen bij de samenstelling van je eigen verzameling aanwijzingen. Op mijn eigen website, www.naturalnavigator.com, plaats ik voortdurend nieuwe foto's en informatie.

Noot van de uitgever: KNNV Uitgeverij heeft een uitgebreid aanbod van minigidsen, zakgidsen, veldgidsen en basisgidsen, die je helpen met het herkennen en op naam brengen van planten en dieren in Nederland - www.knnvuitgeverij.nl

Tien jaar geleden maakte ik, na een vermoeiende reis te hebben gehad, een ontspannende wandeling op een strand in Bretagne. Uit een op het oog nogal duur hotel kwam een jong stel tevoorschijn. Ze staken voor me langs het strand over. Hun zwemkleding, hun haardracht en lichaamstaal wekten bij mij het vermoeden dat ze uit Europa kwamen en dit werd bevestigd toen ik ze hoorde praten, want ze spraken Italiaans.

Toen de eerste golfjes over hun voeten spoelden, bleef het stelletje staan. Ze deden wat veel mensen op zo'n moment doen: ze controleerden onwillekeurig of ze hun sieraden nog hadden. Ze voelden met hun rechterhand aan hun linkerhand en daardoor werd mijn aandacht op hun trouwringen gevestigd. Gezien hun leeftijd en het luxe hotel, was er vervolgens niet veel nodig om de conclusie te trekken dat ze waarschijnlijk op huwelijksreis waren.

In nog geen tien seconden had ik me een eerste beeld van dit koppeltje gevormd. Daarbij had ik gebruikgemaakt van een aantal simpele basistechnieken die grote bekendheid genieten dankzij de vele detectiveverhalen waarbij dit soort waarnemingen en logische redeneringen een rol spelen. Zulke denkprocessen worden ook wel 'Holmesiaans' genoemd, naar de romandetective die het analyseren van onbekenden tot zijn handelsmerk had gemaakt.

Tegen de avond kwam ik het jonge paartje weer tegen. Ze stookten een vuurtje op het strand. Afgaand op aanwijzingen die op het strand te vinden waren, waaronder de vogels, de korstmossen op de rotsen, de insecten, de wolken, de zon en de maan, schatte ik dat de zon over veertig minuten onder zou gaan, dat het niet lang daarna bewolkt zou raken en zou gaan regenen en dat hun vuurtje een half

uur na zonsondergang door het opkomende tij gedooft zou worden.

Als ze van plan waren rond het kampvuur naar de sterren te kijken, dan zouden de zee en het weer daar een stokje voor steken. Ze zouden veel eerder dan gepland terug naar hun kamer moeten gaan, ook al zouden ze dat in hun situatie waarschijnlijk helemaal niet zo erg vinden. Voor een paar astronomen zou het misschien een erg teleurstellende nacht zijn geworden, maar voor een jong stel op huwelijksreis had de uitkomst misschien niet beter kunnen zijn.

Ik liep het strand af en kan dus niet vertellen wat zich die nacht op het zand heeft afgespeeld. Ook deductieve vermogens hebben hun grenzen, maar die grenzen liggen veel verder dan de meesten van ons denken. We passen onze deductieve en voorspellende vermogens slechts zelden toe op de natuur om ons heen. Maar daar zal spoedig verandering in komen.

Toen ik ergens halverwege de twintig tussen twee banen in zat, wilde ik een flinke wandeltocht maken. Ik sprak af met mijn vriend Sam, die al even rusteloos was als ik. Binnen enkele minuten besloten we dat een wandeltocht van Schotland naar Londen wel een leuk idee zou zijn, en nog een minuut later wisten we dat we van Glasgow naar Londen zouden lopen. Gemiddeld legden we meer dan 30 kilometer per dag af en vijf weken na ons vertrek waren we in Londen. We hadden veel van Groot-Brittannië gezien, zowel lelijke als mooie dingen.

Aan één van die wandeldagen koester ik bijzonder goede herinneringen. In de derde week van onze wandeltocht begonnen we net aan de beklimming van een heuvel in het Peak District toen er een paar donkere silhouetten aan de horizon verschenen. Een paar minuten later konden we zien dat dit serieuze trekkers waren. Of misschien is het juist om te zeggen dat we konden zien dat het wandelaars met een groot budget waren. Ze hadden van boven tot onderaan hun glanzende *gaiters* behangen met spullen die ik me niet kon veroorloven en ook niet had kunnen spellen. Hun wandelstokken zagen eruit alsof ze duurder waren dan onze rugzakken, de inhoud inbegrepen. De twee luxewandelaars bleven even voor ons staan, keken met afkeurende blikken naar onze T-shirts, korte broeken en gymschoenen van 19 pond en zeiden: 'In die kleding kun je beter niet aan deze klim beginnen!'

Hun reactie was niet geheel onbegrijpelijk, want we zagen er ongetwijfeld als twee idioten uit die niet wisten waar ze aan begonnen wa-

ren, maar toen vroegen ze met een neerbuigend lachje:

'Waar zijn jullie begonnen?'

'Glasgow,' zeiden Sam en ik in koor.

Daar hadden ze niet van terug en we liepen verder heuvelopwaarts.

De meeste wandelboeken die ik in de loop der jaren heb gelezen, verliezen zich in lange uitweidingen over veiligheid en de juiste uitrusting. De meeste van die boeken vond ik niet erg leuk, want als ik ga wandelen doe ik dat niet met de bedoeling binnen de grenzen van de absolute veiligheid en comfort te blijven. Persoonlijk sterf ik liever tijdens een wandeling dan tijdens het lezen van een saai boek over veilig wandelen. Zoals je verderop in dit boek zult zien, heb ik deze levenshouding in de loop der jaren meermaals op de proef gesteld.

In dit boek ga ik uit van de niet erg gangbare veronderstelling dat je al weet wat veilig wandelen is en dat je ongeveer de juiste sokken draagt. Als je het soort mens bent dat in pyjama een gletsjer beklimt, lees je vast niet veel wandelboeken en is er waarschijnlijk wel meer dan één boek nodig om je op andere gedachten te brengen. Een paar uitzonderingen daargelaten, beperk ik mijn veiligheidsadviezen daarom tot vier woorden: doe geen domme dingen.

Niettemin heb je voor sommige dingen gewoon de juiste uitrusting nodig.

In de appendices vind je methodes voor het berekenen van afstanden, hoogtes, hoeken, etc. Voor geen van die technieken hoeft je iets te kopen of mee te nemen. Ze zijn wel heel erg handig.

De meeste wandelgidsen geven de lezer informatie over een bepaald wandelgebied. Dit boek is anders: het bevat technieken die je bijna overal ter wereld op bijna elke wandeling kunt toepassen. Het laat ook zien hoe je deze technieken kunt combineren om de wandeling interessanter te maken dan de som der afzonderlijke delen. Tenzij anders vermeld, mag je ervan uitgaan dat deze technieken bruikbaar zijn in de gematigde zones van het noordelijk halfrond, die bijna heel Europa en de Verenigde Staten omvatten.

Dit boek gaat over aanwijzingen en tekens en de gevolgtrekkingen en voorspellingen die je op basis daarvan kunt doen. Met dit boek probeer ik je wandelingen, of die nu kort zijn of lang, veel interessanter te maken. Ik wens je er veel plezier mee.

Tristan

Het begin

*Hoe kan een geurtje een trein
tevoorschijn toveren?*

Soms is een kleine aanwijzing al genoeg om heel anders tegen je omgeving aan te gaan kijken. Stel je voor dat je op een koude ochtend een wandeling maakt en plotseling een lichte, maar aanhoudende, bedompte rooklucht ruikt. Er is echter nergens vuur te zien. Probeer te bedenken wat voor gevolgtrekkingen en voorspellingen je op basis daarvan zou kunnen maken. Denk eerst even na voor je verder leest.

Rook op een koude ochtend

Wanneer je op een koude ochtend een rooklucht ruikt, is er waarschijnlijk sprake van een temperatuurinversie. Hiervan is sprake wanneer een koude luchtlaag aan de oppervlakte wordt afgedekt door een laag warmere lucht. De rook uit fabriekspijpen en huiskachels blijft in deze onderste, koude luchtlaag hangen en verspreidt zich, waardoor de lucht aan het aardoppervlak muf en rokerig begint te ruiken.

Een temperatuurinversie veroorzaakt een sandwicheffect, waarbij geluiden, licht en radiogolven heen en weer worden gekaatst tussen de grond en de bovenkant van de koude luchtlaag. Geluid draagt onder zulke omstandigheden verder dan normaal en klinkt ook harder, waardoor je vliegtuigen, wegen en treinen hoort die anders niet hoorbaar zijn. Dit kan bij zeer harde geluiden in de directe omgeving dramatische effecten veroorzaken. Een wel bijzonder heftig voorbeeld hiervan stamt uit het midden van de vorige eeuw.

Een explosie veroorzaakt een extreem geluidseffect: de zogeheten schokgolf. In 1955 voerde de Sovjet-Unie een van zijn eerste kernwapenproeven uit. De schokgolf werd weerkaatst door een inversielaag

en veroorzaakte de ineenstorting van een gebouw in Semipalatinsk. Drie mensen kwamen om het leven.

Tijdens een inversie treedt er ook refractie op, waarbij lichtstralen van richting veranderen. Dit veroorzaakt vreemde optische illusies. Onder normale atmosferische omstandigheden lijken objecten die zich op grote afstand bevinden te zijn afgeplat. Daarom zien we bij zons- of maanondergang vaak een dikke, afgeplatte zon. Tijdens een inversie gebeurt het omgekeerde en lijken objecten juist verticaal te zijn opgerekt. Dit kan ook tot het optisch bedrog leiden dat we kennen als de 'fata morgana', een Italiaanse benaming voor dit type luchtspiegeling. De meest voorkomende fata morgana is het effect waarbij objecten in de verte boven de horizon lijken te zweven. Bruggen en schepen lijken boven het water in de lucht te hangen. Bij deze vorm van lichtbuiging als gevolg van een inversie is ook de kans dat je de groene flits, een zeldzaam fenomeen, te zien krijgt groter. Hierbij is op het exacte moment waarop de zon achter de horizon verdwijnt een groene lichtflits te zien.

Radiogolven, en dan vooral de VHF-golven die FM-stations gebruiken, worden op dezelfde manier teruggekaatst als geluidsgolven en leggen zo veel grotere afstanden af. In plaats van verloren te gaan in de atmosfeer, verspreiden deze golven zich verder door de sandwichlaag, waardoor je radiostations kunt opvangen die normaal gesproken honderden kilometers buiten het normale bereik liggen. Radioamateurs noemen dit 'tropo' en maakten hier, voor het internet dat makkelijk maakte, gebruik van om zeer ver weg gelegen radiostations op te pikken. Als er tijdens de Koude Oorlog een rooklucht hing, werden er heel wat gesprekken afgeluisterd. Dezelfde omstandigheden kunnen ook interferentie tot gevolg hebben, vooral langs de kust. Bij dit verschijnsel beginnen radiozenders die onder normale omstandigheden ver genoeg van elkaar af staan, met elkaar te interfereren, waardoor het geluid wordt gestoord en vervormd.

Tijdens een temperatuurinversie is er een grote kans op ochtend- of avondmist. Als die mist en rook dicht genoeg zijn, kan er smog ontstaan. Tijdens de Grote Smog van Londen in 1952, die werd veroorzaakt door een temperatuurinversie, stierven meer dan elfduizend mensen aan luchtwegaandoeningen en ademhalingsmoeilijkheden.

Een temperatuurinversie is een in meteorologisch opzicht interes-

sant, maar ook nogal ongezond verschijnsel dat gelukkig meestal niet lang duurt.

Zoiets simpels als een geurtje kan de menselijke geest meevoeren op wonderbaarlijke reizen. Zintuiglijke indrukken en gedachten, waarnemingen en gevolgtrekkingen: dit eenvoudige, uit twee stappen bestaande proces kan het verschil uitmaken tussen een saaie en een fascinerende wandeling. Het één kan niet zonder het ander, want het menselijk brein kan wonderbaarlijke mentale bouwwerken oprichten, maar heeft daarvoor wel de door onze zintuigen geleverde bouwsteigers nodig. Dit is een symbiotische relatie: zonder zintuiglijke waarnemingen is ons brein nogal sloom, terwijl de zintuigen lui worden als ze niet voortdurend door het brein worden opgepoord. Gelukkig heeft het brein leuke klusjes te doen, want het moet allerlei vragen beantwoorden. In welke richting kijk ik? Wat gaat het weer doen? Hoe ver is dat weg? Hoe warm is het? Hoe oud is dat? Wat krijg ik hierna te zien?

Als we deze en vele andere simpele vragen proberen te beantwoorden zonder domme hulpmiddelen, door gebruik te maken van geuren, schaduwen, kleuren en vormen, worden onze zintuigen en hersenen tot nieuwe samenwerking gedwongen en ontvlamt er tussen de oren van de wandelaar een fascinerend vuur. Een waarschuwing is hier echter op zijn plaats: dit is niet iets voor iedereen. Niet iedereen zal zulke ontbrandingen waarderen. Er zijn allerlei verschillende soorten wandelaars. Sommige mensen wandelen juist om hun verstand even op nul te zetten en daar is niets verkeerd aan. Er is echter ook een grote groep wandelaars die niet alleen de benen maar ook de geest willen strekken en dit boek is voor hen geschreven. Wie van mening is dat de geest al meer dan genoeg rust krijgt in de korte pauzes die de slaap ons gunt, of anders wel tijdens de waarschijnlijk oneindige pauze na de dood, is wandelen iets waarmee je nieuwe inzichten opdoet. Er zijn gevallen bekend waarin deze twee groepen wandelaars elkaars gezelschap konden verdragen en zelfs genoeglijke uurtjes met elkaar doorbrachten. De eerste groep laat zich echter vaak uiteendrijven door de bezorgde blikken in de ogen van de tweede en daarom zouden deze twee groepen onder normale omstandigheden niet moeten proberen om samen te wandelen. Ze kunnen beter zorgen dat er altijd een heuveltje tussen hen in ligt.

Maar nu ter zake, dat wil zeggen: onze opdracht om frisse lucht te

transformeren tot een elixer met geestverruimende eigenschappen. Om hiermee te beginnen is het verstandig de afzonderlijke onderdelen die de wandelaar onderweg tegenkomt apart te behandelen. De grond, de lucht, de planten en de dieren zullen ieder afzonderlijk onder de loep worden genomen, opdat de wandelaar kennis kan maken met de aanwijzingen die deze categorieën kunnen opleveren. We mogen echter niet vergeten dat de natuur zich niet graag in compartimenten laat opdelen. Het wordt daarom pas echt leuk wanneer we de verschillende ingrediënten weer bijeenbrengen in een grote verse pudding van gevolgtrekkingen. De kronkelingen in boomwortels kun je als kompas gebruiken, de kleuren op een rots vertellen je wat het beste moment is om aan een nachtelijke wandeling te beginnen.

Zodra je vertrouwd raakt met alle afzonderlijke elementen, wordt de kans op die mooie outdoorervaring, namelijk het spannende gevoel dat je ervaart wanneer je stapje voor stapje dichterbij compleet inzicht komt, steeds groter. Voor het zover is, moeten echter eerst de fundamenten worden gelegd.

Grond

Wat betekent de kleur van modder?

Voor je aan een wandeling begint, is het een goed idee om eerst een beoordeling te maken van de eventuele heuvels, dalen, hobbels en hoogtelijnen op het traject en te kijken of daarin vormen en patronen te herkennen zijn. Daarbij maakt het niet uit of je in het licht glooiende East Anglia of het Himalayagebergte loopt. Het spelletje blijft hetzelfde. Zonder een landschap goed te bestuderen, kun je er ook geen tekens en aanwijzingen in ontdekken. Voor de meeste beginners is dit het gemakkelijkst met een landkaart, maar zoals aan het eind van dit boek duidelijk zal worden, gaat het er niet om een kaart te maken die het landschap goed weergeeft, maar willen we juist dat het landschap zelf een kaart voor ons vormt. De mens heeft duizenden jaren over de aarde gezworven en deed dat het grootste deel van de tijd te voet en zonder kaart.

Indien mogelijk laat ik mijn cursisten vaak een simpele oefening doen die duidelijk maakt hoe belangrijk het is goed naar je omgeving te kijken. Staande op de top van een heuvel, vraag ik de groep wat volgens hen de ingrijpendste verandering is die we op onze wandeling zullen zien. Meestal kijken sommige deelnemers dan met een bezorgde blik naar de lucht, in de verwachting daar de voortekens van een weersomslag te zullen zien. Wanneer dat niet het geval blijkt te zijn, moeten ze het antwoord schuldig blijven. Vervolgens vraag ik de deelnemers om zich heen te kijken en een aantal landschapskenmerken op te noemen.

‘Een boerderij, een bosrand, twee heuveltoppen, de kust, een radiozendmast in de verte, drie paden, opstijgende rook van een vuur, de buitenwijk van een stad, een weg, een muur...’ Zolang ik ze hun gang laat gaan, wordt de lijst steeds langer.

Vervolgens lopen we een minuut of tien en aangezien we op de top van de heuvel begonnen zijn, kan het niet anders dan dat we omlaaglopen. We komen in een bescheiden, met bos begroeid dal en ik vraag de groep wat voor landschapkenmerken ze nú zien als ze om zich heen kijken.

‘Vanaf hier loopt het land naar alle kanten heuvelopwaarts en verder... bomen. Meer niet.’

In slechts tien minuten tijd zijn we van overvloed naar armoede gegaan. Oké, misschien geen echte armoede. Ook in het weinige wat hier wel te zien is, schuilen veel mogelijkheden, zoals later duidelijk zal worden wanneer we naar Borneo gaan en de Dajaks ontmoeten. Voorlopig gaat het er echter om dat een goed uitzicht niet alleen mooi is, maar ook veel informatie oplevert. Hoogte biedt perspectief en is een waardevol geschenk. Landmeters wisten dat altijd al. Dat is de reden waarom je, als je in helder weer bij een triangulatiepunt staat, er in de verte altijd minstens twee andere van dergelijke, meestal hooggelegen referentiepunten te zien zijn.

Telkens al je ergens goed uitzicht hebt, is dat een goed moment om de belangrijkste herkenningspunten in je geheugen te prenten. Als zo'n herkenningspunt erg opvalt of bijzonder is, gebeurt dat meestal vanzelf. Dit zijn ook de herkenningspunten die vaak interessante en herkenbare namen opleveren. De Sugar Loaf Mountain (Suikerbroodberg) in Monmouthshire is voor wandelaars in dat gebied van even groot belang als de Pão de Açúcar (ook Suikerbroodberg) in Rio de Janeiro dat is voor de mensen daar. Helaas is de kans dat mensen subtiele landschapkenmerken over het hoofd zien zelfs nog groter dan de kans dat ze de in het oog springende herkenningspunten opmerken. Denk aan een uitkijkpunt dat je kent en probeer te bedenken welke herkenningspunten daarvandaan allemaal te zien zijn en doe de volgende keer dat je daar met iemand bent dan een wedstrijdje om te kijken wie het meeste ziet. Plotseling zullen je half ingestorte muurtjes, rotsen of heuveltoppen opvallen die je eerder niet had opgemerkt.

Aandacht schenken aan minder opvallende landschapkenmerken leer je niet vanzelf. Het is een gewoonte die je jezelf aan moet leren. Onder de mensen met wie ik wandelingen heb gemaakt zijn er slechts drie groepen bij wie dit vanzelfsprekend is: kunstenaars, ervaren militairen en leden van inheemse volkeren. Ik heb de indruk dat de gede-

tailleerde waarneming van het landschap voor de moderne mens erg moeilijk en onnatuurlijk geworden is. Als jou dit ook moeite kost, zijn er twee manieren om het aan te leren: je kunt langere tijd doorbrengen in afgelegen gebieden zonder technologische hulpmiddelen, landkaarten of kompas, of je kunt de tijd nemen om landschapstekeningen te maken. Slechts één van deze twee methodes is praktisch uitvoerbaar. De kwaliteit van je kunstwerken doet er niet toe. Het gaat erom dat je leert kijken en waarnemen.

Leren hoe je beter naar een uitzicht kunt kijken is leuker als je enige kennis hebt van perspectief, licht en de invloed daarvan op het landschap. Probeer de volgende keer dat je op een hoog punt met uitzicht op een aantal glooiende heuvels staat naar iets te kijken dat je zonder het te weten misschien al duizend keer hebt gezien, maar nooit hebt opgemerkt.

Wat ik bedoel is dit: dingen die verder weg liggen, lijken een lichtere kleur te hebben. De dichtstbijzijnde heuvel is duidelijk donkerder dan de heuvel erachter en de heuvel daarachter is zelfs nog lichter. En zo gaat het verder, helemaal tot aan de horizon. Wat je ziet is een optisch effect in de atmosfeer dat ‘Rayleighverstrooiing’ wordt genoemd, naar de Britse onderzoeker die het bestudeerde. Dezelfde verstrooiing van het licht is ook de reden dat de hemel blauw is en de horizon iets witter lijkt, zelfs op een wolkeloze dag.

Wat kennis van licht en contrasten levert ook betere voorspellingen op. Is het je weleens opgevallen dat heuvels 's ochtends vroeg of aan het eind van de dag soms een heel bijzondere kleur hebben? Het lijkt wel of ze licht geven en de kleuren zijn heel erg warm. Dat effect treedt op wanneer je met de laagstaande zon in de rug naar een heuvel kijkt waarachter een donkere lucht hangt. Als de zon in het uur voor zonsopgang achter de wolken vandaan komt, ga dan met je rug naar de zon staan en kijk naar het uitzicht. Het licht zal opvallend warm en diep zijn en de kleuren in het landschap dat zich voor je uitstrekt lijken te gloeien. Na een wandeling in minder dan ideale weeromstandigheden is dat een van mijn lievelingsmanieren om de dag te besluiten.

Wat voor weer het ook is, verder weg gelegen heuvels zien er altijd lichter uit.

Perspectief heeft nog een eigenschap, een eigenschap die vooral praktisch nut heeft en de moeite van het onthouden waard is. Als we op een helling staan, raken onze hersenen een beetje in de war. Wanneer we een heuvel op of af lopen, proberen onze hersenen voortdurend kleine aanpassingen te maken om alles horizontaler te doen lijken. Een neveneffect hiervan is dat ook onze kijk op andere hellingen wordt bijgesteld. Als we heuvelafwaarts lopen, ziet de steile helling er minder steil uit dan hij in werkelijkheid is. Als we tijdens een afdaling vlakke grond voor ons zien liggen, lijkt dat vlakke terrein licht omhoog te lopen, terwijl een flauwe helling een steile helling lijkt. Dit effect levert wandelaars meestal geen problemen op, want onze snelheid ligt zo laag dat we ons makkelijk kunnen aanpassen, maar motorrijders en fietsers worden er wel vaak door verrast, soms met rokende remmen als gevolg.

Dit optisch bedrog maakt deel uit van een breder probleem dat wandelaars vaak onderschatten. Ons huidige perspectief beïnvloedt onze kijk op al het andere in de omgeving. Daarom moet je als je evenwicht probeert te bewaren nooit naar iets kijken wat beweegt. Als

je bijvoorbeeld over iets smals moet lopen, zoals wanneer je via een omgevallen boom een riviertje oversteekt, moet je nooit naar het stromende water onder je kijken, want dan is het nagenoeg onmogelijk om in evenwicht te blijven.

We kunnen pas echt plezier beleven aan onze deductieve vermogens als we beter hebben leren observeren. Je kunt beginnen met algemene observaties. De noord- en zuidzijde van een heuvel leiden elk een eigen leven, omdat de ene helling veel meer zonlicht krijgt dan de andere. Behalve daar waar wind en neerslag de boel in de war schoppen, zul je zien dat er meer begroeiing is op de zuidhelling van een berg, terwijl de kans om een gletsjer aan te treffen op de noordhelling groter is. De sneeuwgrens, de boomgrens en de grens waarboven geen dierenleven meer voorkomt liggen op een zuidhelling meestal hoger. De planten aan de zuidzijde ontkiemen gemiddeld vier dagen eerder dan hun soortgenoten op de noordelijke helling.

Hellingen die zijn blootgesteld aan de heersende wind – in het Verenigd Koninkrijk is dat zuidwestenwind – hebben meestal een dunne bodemlaag en lagere bomen dan beschutte hellingen. Hoewel het moeilijk te voorspellen is hóé je uitzicht zal veranderen als je in een andere richting kijkt – hier begint ons detectivewerk – kun je er wel zeker van zijn dát het verandert. En zodra je ergens asymmetrie opmerkt, heb je aanwijzingen ontdekt.

Wanneer je jezelf aanwent zulke dingen op te merken, kun je ook al snel met kleinere details aan de slag. Zelfs een ongeïfend oog zal muurtjes of heggen langs een weide opmerken, maar de oplettende wandelaar zal ook zien dat het hek zich in de hoek van de weide bevindt. Welke dubbele aanwijzing gaat in deze waarneming schuil? Lees verder om het antwoord te weten te komen.

Organiseer

Om het landschap te leren lezen kun je natuurlijk gaan tekenen, maar het belang van deze vaardigheid is zo groot dat ik je ook een meer doelgerichte methode wil leren. Ik gebruik een techniek die we hier de organiseermethode noemen, op basis van het Engelse woord *SORTED*.

- S – *Shape of Vorm*
- O – *Overall character of* Algemene eigenschappen
- R – Routes
- T – *Tracks of* Sporen
- E – *Edges of* Randen
- D – Details

Met deze zes stappen is het makkelijker om waardevolle aanwijzingen op te merken dan wanneer je alles tegelijk in je op probeert te nemen. Ik zou aan elk van deze stappen een heel boek kunnen wijden, maar voorlopig gaat het erom je de methode duidelijk te maken, elke stap uit te leggen en je wat nuttige en leuke voorbeelden te geven. Als het je niet lukt hier plezier aan te beleven, zal de rest waarschijnlijk ook niet blijven hangen. De methode bestaat uit twee delen: in de eerste – sor – vorm je een goed beeld van je omgeving. In de tweede – ted – leer je de aanwijzingen te herkennen en dan wordt het pas echt leuk.

Vorm

Ik was veertien jaar toen ik mijn vader vertelde dat ik die zomer met mijn vrienden ging wandelen en kamperen in de Brecon Beacons. Ik weet nog goed dat mijn vader mij onderzoekend aankeek en allerlei vragen stelde om te kijken hoe ernstig ik het meende. Zodra het hem duidelijk was dat ik dit echt van plan was, besloot hij ons te helpen in de hoop ons in de goede richting te sturen en een mislukking te voorkomen.

Ik opende de *Ordnance Survey*-kaart van het centrale deel van de Brecon Beacons, een gebergte in Wales, die mijn vrienden en ik hadden gekocht en liet mijn vader zien waar we naartoe wilden. Als ik aan de route denk die ik hem liet zien, moet ik nog steeds lachen. De route vormde een bijna kaarsrechte lijn en liep van onze eerste kampeerplek dwars over de nagenoeg verticale zuidwand van de Pen y Fan, de hoogste berg in het zuiden van de Britse Eilanden. De route liet alle paden links liggen en was, en dan druk ik het nog zachtjes uit, even krankzinnig als onmogelijk. (Te mijner verdediging moet ik hierbij vermelden dat mijn plan weliswaar belachelijk, maar tegelijk ook sluw was. In zijn tijd als SAS-officier had mijn vader de Brecon Beacons heel goed leren kennen. Hoe dwaas hij ons plan ook vond, ik wist dat hij de

verleiding niet zou kunnen weerstaan om zich ermee te bemoeien.)

Mijn vader was geduldig en raadde me aan de hoogtelijnen op de kaart iets beter te bestuderen. Daarna liepen we naar buiten en maakten we van aarde een model van de berg die we wilden beklimmen. Een paar weken later liepen vier veertienjarige jongens veilig en wel van de top van Pen y Fan naar beneden, helemaal naar mijn vaders auto, die een paar kilometer verderop geparkeerd stond. Dankzij mijn vaders les over ‘vorm’ werden we ontvangen met thee en Marsrepen in plaats van helikopters en cameraploegen. Ik besepte het toen nog niet, maar hij had mij respect voor het landschap bijgebracht. En iedereen die dicht langs de rand van de afgrond loopt, van nomaden tot commandotroepen, heeft dat respect hard nodig.

Voor we aan die wandeltocht begonnen, wist ik wel ongeveer wat hoogtelijnen op een kaart betekenden, maar het was slechts theoretische kennis, uit mijn aardrijkskundelessen. Na dit vijfdaagse kampeeren wandelavontuur begreep ik hoe belangrijk het was om je in de vorm van bergen te verdiepen. Het zou nog eens tien jaar duren voor ik inzicht begon te krijgen in de subtielere aanwijzingen die in de vorm van een heuvel verborgen liggen. Ik heb geleerd zonder gebruik te maken van instrumenten, maar zonder mezelf in gevaar te brengen, kilometers ver door dichte mist te lopen. Daarbij baseer ik mij voornamelijk op de vorm van het landschap.

De eerste stukken van deze legpuzzel zijn de grote jongens. Zoek de hoger gelegen gronden, de toppen, de heuvelruggen en bergkammen, de rivieren en indien van toepassing ook de kusten en maak jezelf vertrouwd met hun vorm en ligging ten opzichte van het noorden. Probeer vervolgens te bedenken welke krachten een rol hebben gespeeld bij hun ontstaan en in welke richting die krachten zijn uitgeoefend. De meeste landschappen vertonen sporen van watererosie – erosie door de zee, door rivieren of gletsjers – en in mindere mate ook van winderosie.

Het lijkt misschien nogal een vaag gedoe om het landschap zo te bekijken, maar het tegendeel is waar. Als je eenmaal weet dat een dal is uitgesleten door een gletsjer die van zuid naar noord stroomde, begrijp je niet alleen waarom het dal U-vormig is, maar snap je ook hoe alle andere uithollingen, bobbels en groeven in dat dal zijn ontstaan.

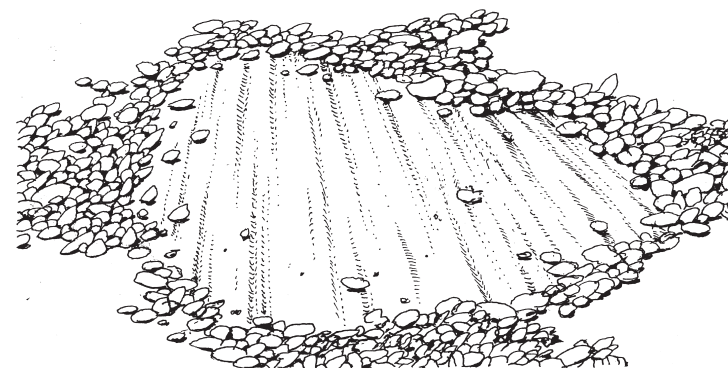
Roche moutonnée

Roche moutonnée is een landvorm die pas te begrijpen is als je weet in welke richting de ijsmassa gestroomd heeft. Deze rotsformaties hebben een gladde zijde aan de kant waar het ijs vandaan kwam en een veel ruwere zijde aan de benedenstroomse zijde.

Op kleinere schaal treffen we striaties aan, gletsjerkraassen die zijn ontstaan doordat het ijs rotsblokken met zich meenam die over een ander oppervlak schuurden. Zulke gletsjerkraassen laten zich graag als kompas gebruiken. Zodra we de richting van de ijsstroom in een bepaald gebied eenmaal hebben bepaald, kunnen we die geschiedenis gebruiken om de heuvels en rotsen te lezen.

In een rivierdal bepaal je om te beginnen ruwweg de loop van de rivier ten opzichte van het noorden, evenals de stroomrichting. In tal van gemeenschappen rondom de wereld, van Zuidoost-Azië tot Zuid-Amerika, zijn de loop van een rivier en de stroomrichting ervan de belangrijkste navigatiehulpmiddelen. Ook dichterbij huis kan het erg zinvol zijn om aandacht aan dergelijke aanwijzingen te schenken. Water stroomt vanzelfsprekend heuvelafwaarts en dat levert soms weinig extra informatie op, maar toch kan het zinvol zijn. Dartmoor is een graniethoogland met vijf grote meren. Door de waterlopen die in deze meren ontspringen te volgen, bereik je vanzelf de grens van dit gebied.

Zorg dat je weet of het water in een rivier altijd dezelfde kant op stroomt of dat het een getijdenrivier is. Ik hoorde ooit een verhaal

Striaties

over een man en vrouw uit Sussex die langs een rivier naar een pub liepen. Na een uitgebreide publunch staken ze een brug over en liepen ze verder 'stroomafwaarts'. Onderweg raakten ze in de war en begonnen ze te vermoeden dat de wijn hun parten speelde, want ze dachten een heleboel dingen al eerder te hebben gezien. In werkelijkheid was het tij gekenterd. Of een rivier een getijdenrivier is of niet, hangt vooral af van de vraag hoe ver je van de kust bent. Je kunt ook naar afge-meerde boten kijken. Als die allemaal met de boeg naar dezelfde kant liggen, stroomt het water waarschijnlijk altijd dezelfde kant op, want elke schipper die weet wat hij doet, legt tegen de stroom aan.

Soms denk je dat het terrein waar je loopt geen bijzondere kenmerken heeft, maar dan vergis je je. Nergens op aarde tref je een volkomen vlak en karakterloos landschap aan. Biljarttafels zijn niet voor niets zo duur, want het is niet makkelijk om iets te maken dat volkomen vlak en kaal is. In het Libische deel van de Sahara heb ik over uitgestrekte vlaktes gelopen die aanvankelijk volkomen kaal leken te zijn, maar in de ogen van de Toearegs met wie ik daar was, was het een rijk gevarieerd landschap. De Toearegs konden te voet lange afstanden overbruggen en maakten daarbij gebruik van herkenningspunten die ik pas zag als ik erop gewezen werd. Het werd me al snel duidelijk dat hun methode om de weg van A naar B te vinden was gebaseerd op het herkennen van landvormen. De vormen van heuvels en bergen, van wadi's, duinen en rotsen...

Als je geen herkenningspunten kunt vinden, terwijl je weet dat ze er